

<http://www.diva-portal.org>

This is [Version unknown!] version of a paper published in *Miljötidningen*.

Citation for the original published paper (version of record):

Edvardsson Björnberg, K. (2013)

Klimatförändringar och kön: sitter vi alla i samma båt?

Miljötidningen, (3)

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kth:diva-136387>

Klimatförändringar och kön – sitter vi alla i samma båt?

Det sägs ofta att klimatförändringarna är ett globalt hot. Vi sitter alla i samma båt och vidtas inga åtgärder för att begränsa utsläppen av växthusgaser kommer vi alla att drabbas i slutänden. Fattig som rik, ung som gammal, vit som svart, kvinna som man. Och visst är det så. Att den globala medeltemperaturen ökar med några grader i Sverige innebär att den ökar med några grader i Peru, Angola och Kambodja. På det sättet är klimatförändringarna ett globalt hot. Men sitter vi alla verkligen i samma båt?

I brittisk dagspress läser jag om några av de senaste årens extrema väderhändelser: "Australia's record-breaking hottest summer", "Flooding in Mexico", "Cancun gets back on its feet after Hurricane Wilma". Rubrikerna avlöser varandra och det blir plötsligt oerhört tydligt hur människors sårbarhet för klimatförändringarna skiljer sig åt i olika delar av världen. Ironiskt nog kommer klimatförändringarna att slå hårdast mot de som har minst att sätta emot. Fattiga människor och länder i syd, som bidragit minst till problemet. Medan vi i nord kan köpa oss fria, åtminstone ett tag framöver.

Idag firar vi 8:e mars. Det är 36 år sedan FN:s generalförsamling antog den resolution som rekommenderar ett allmänt firande av en internationell kvinnodag. I skuggan av den globala klimatkrisen finns det anledning att fundera kring hur klimatförändringarna kommer att påverka oss, som kvinnor och män (låt oss för enkelhets skull begränsa oss till dessa två kategorier). Finns det skäl att tro att vi kvinnor och män, flickor och pojkar, verkligen sitter i samma båt när det gäller hotet från de pågående klimatförändringarna? Jag tror att svaret på den frågan är: "Nej." Som en följd av flera samspelande faktorer har kvinnor en större sårbarhet för klimatförändringarna än vad män har. Kvinnor generellt alltså. Och män generellt. Att sårbarheten har många ansikten är något som samhällets

institutioner, de som har i uppgift att minska sårbarheten för klimatförändringarna, behöver känna till och aktivt planera för. I takt med jordklotets gradvisa uppvärmning.

Fem faktorer bidrar till att göra kvinnor särskilt utsatta för klimatförändringarnas negativa effekter: brist på politisk makt, lägre inkomster och mindre ekonomiska tillgångar, ojämlik arbetsfördelning, kulturella normer och i viss utsträckning kanske även biologiska skillnader. Av dessa faktorer är den första – brist på makt – särskilt avgörande. Att kvinnor generellt har mindre att säga till om i samhället förstärker effekterna av andra skillnader, till exempel skillnader i arbetsfördelning och könsroller.

Låt oss gå igenom faktorerna en efter en. Den första faktorn: brist på politisk makt.

Många av de politiska beslut som påverkar klimatet och våra möjligheter till anpassning fattas av män. Det är framför allt män som beslutar i frågor som rör våra energisystem.

En forskningsstudie av 464 energibolag i tre EU-länder – Sverige, Spanien och Tyskland – visade exempelvis att 64 procent av de undersökta bolagen helt saknade kvinnliga styrelsemedlemmar. Det är även ett välkänt faktum att kvinnor är underrepresenterade i internationella klimatförhandlingar. Frånvaron av kvinnor är särskilt tydlig i förhandlingar där företagsrepresentanter deltar. I den meningen kan man säga att männen har tagit ett fast grepp om klimatpolitiken.

Kvinnors lägre deltagande i beslutsprocesser som rör klimatet och våra energisystem är problematiskt. Underrepresentationen får särskilt allvarliga återverkningar i frågor där kvinnor och män har olika intressen eller ståndpunkter. Det finns goda skäl att anta att det gäller vid beslut som rör klimatet. Ett exempel. Forskning visar att kvinnors och mäns syn på risker skiljer sig åt. Kvinnor är mer benägna att ta risker på allvar och vidtar i större utsträckning än män åtgärder för att undvika eller minska riskerna. Forskning visar även att kvinnor generellt är mindre positiva till tekniska lösningar som

uppfattas som riskfyllda. Det finns anledning att anta att det även gäller tekniska lösningar som vidtas i syfte att minska klimathotet, exempelvis tekniker som innebär att man lagrar koldioxid i berggrunden.

Den andra faktorn: lägre inkomster och mindre ekonomiska tillgångar. I den internationella ekonomiska litteraturen stöter man ibland på termen "fattigdomens feminisering" (eng. *feminization of poverty* eller *gendered poverty*). Det handlar om att kvinnor i de flesta samhällen har de lägsta inkomsterna och de minsta besparingarna. Det gäller även kvinnor i nord. Av OECD:s sammanställda statistik från 2013 framgår det att kvinnor tjänar i genomsnitt 15 procent mindre än män. Lönegapet gäller bland såväl höginkomsttagare som låginkomsttagare. Och så har det varit i många år.

Kvinnors sämre ekonomiska ställning påverkar sårbarheten för klimatförändringarna. Små ekonomiska tillgångar gör det exempelvis svårt att klimatanpassa bostäder. Det kan handla om att man inte har råd att installera luftkonditionering eller vidta åtgärder för att skydda mot översvämning. Små ekonomiska tillgångar gör det även svårare att lappa ihop bostäder som förstörts i samband med extremt väder.

Den tredje faktorn: ojämlik arbetsfördelning. Det finns stora skillnader i arbetsfördelningen mellan kvinnor och män. Så även i nord. Dessa skillnader – oavsett om de gäller i hemmet eller på arbetsplatsen – kan få återverkningar på sårbarheten inför klimatförändringarna. Att äldre kvinnor fortfarande förväntas utföra hushållsarbete när de nått en ålder då män normalt inte förväntas utföra något arbete påverkar sårbarheten hos dessa kvinnor. Hushållssysslor måste utföras även under årets varmaste dagar. Och eftersom äldre människor är mer känsliga för värme innebär hushållsarbetet att kvinnor löper större risk än män att drabbas av värmerelaterade åkommor.

Den fjärde faktorn: kulturella normer. Även könsroller, det vill säga socialt skapade förväntningar på hur kvinnor och män kan och bör bete sig, påverkar sårbarheten för klimatförändringarna. År 1991 drabbades Bangladesh av en cyklon som orsakade enorma översvämningar. Hundratusentals människor förlorade sina liv i takt med att vattenmassorna steg. Dödstalen bland kvinnor var särskilt påtagliga. I ålderskategorin 35-39 år omkom fyra till fem gånger fler kvinnor än män. I efterhand har flera faktorer pekats ut som avgörande för de avsevärt högre dödstalen bland Bangladesh kvinnor. Varningsmeddelanden sattes exempelvis upp på offentliga platser men nådde inte den del av befolkningen som tillbringade större delen av sin tid i hemmet, nämligen kvinnorna.

Även i nord kan socialt skapade förväntningar på vad kvinnor och män kan och bör göra bidra till att öka kvinnors sårbarhet för klimatförändringarna. Könsspecifika normer kring resande är ett exempel. Flera undersökningar visar att män använder bil i större utsträckning än kvinnor. Det får bland annat till följd att kvinnor blir mer beroende av allmänna kommunikationsmedel. Bristande klimatanpassning av bussar, pendeltåg och tunnelbanetåg drabbar därför i regel kvinnor i större utsträckning än män.

Den femte faktorn: biologiska skillnader. En rad empiriska studier bekräftar att äldre människor är särskilt utsatta vid värmeböljor. Några studier visar dessutom att effekten av värmeböljor är större för äldre kvinnor än för äldre män. Orsaken till den högre dödligheten bland kvinnor är inte helt fastslagen, men det finns indikationer på att biologiska skillnader delvis kan förklara varför fler kvinnor än män dör vid värmeböljor. Även om man korregerar för det faktum att kvinnor utgör en majoritet av de äldre.

Fem faktorer. Fem omständigheter som bidrar till att skapa könsspecifika skillnader när det gäller sårbarheten för klimatförändringarna. Men, skulle man kunna invända, kan

inte olikheter i arbetsfördelning, rådande könsroller och biologiska skillnader ibland bidra till att göra män mer sårbara än kvinnor? Jo, så kan det vara. I en del regioner och kulturer ingår det i mansrollen att undsätta och hjälpa människor i nöd, till exempel i samband med naturkatastrofer. Kvinnor och barn först. Sådana socialt skapade förväntningar på hur män bör vara och vad män bör göra bidrar naturligtvis till att skapa ojämlikheter mellan kvinnor och män, i det här fallet till männens nackdel. Dessa anomalier är intressanta och förtjänar definitivt större uppmärksamhet, men de utgör inget hot mot påståendet att kvinnor generellt, på grund av den rådande könsmaktsordningen eller vad man nu väljer att kalla dessa könsspecifika strukturella ojämlikheter, har sämre förutsättningar att stå emot klimatförändringarna.

Men, kan man då invända, bör vi verkligen tala om kvinnor och män i kollektiva termer? Vi är ju alla enskilda individer och vår individuella sårbarhet för klimatförändringarna tycks vara resultatet av en mängd samverkande faktorer. Kön är en viktig, men kanske inte den mest avgörande, faktorn. Och visst, så kan man också se det. Att tala om kvinnor och män som två homogena grupper är naturligtvis en förenkling. Kvinnor, liksom män, bär på olika historier, lever olika liv och har olika behov och intressen. Kön och genus samverkar självklart med andra faktorer, ålder, etnicitet och klass för att ta några exempel, i att skapa sårbarhet för klimatförändringarna. Som svenskfödd och i Sverige bosatt vit kvinna med rötterna i medelklassen är min anpassningskapacitet enormt mycket större än vad gemene *mans* anpassningskapacitet är i ett land som Burkina Faso. Så ser spelplanen ut. Och det är naturligtvis här de allra största orättvisorna finns. Att det globala ekonomiska välståndet, och därmed sårbarheten för klimatförändringar, infektionssjukdomar, livsmedelskriser och finansiella hårdsmältor är så ojämlikt fördelad. För många av oss innebär en långvarig värmebölja på sin höjd ett mildt obehag. För miljontals andra orsakar det svält, migration och kanske förlust av äldre och yngre

familjemedlemmar. Av båda könen. Så det klart att risk och sårbarhet måste sättas i ett större globalt perspektiv. Men det hindrar inte att vi samtidigt betraktar den globala spelplanen genom ett par välputsade genusglasögon.

Karin Edvardsson Björnberg

Bitr. lektor i miljöfilosofi, Kungliga Tekniska högskolan

Delar av denna krönika är tagna ur rapporten: Edvardsson Björnberg, K. & Hansson, S. O. 2012. *Integrera genus i klimatanpassningen! Vägledning och råd för det lokala klimatarbetet*. Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), Stockholm. Rapporten går att ladda ned från FOI:s hemsida: http://www.foi.se/ReportFiles/foir_3405.pdf och innehåller referenser till den forskning som omnämns i krönikan.